

TÓTH KÁROLY: KÉSZENLÉTI ÁLLAPOTBAN

(„Ősszel születtem én: tavasz leend, Mikor rám esteledik...”: Bibliográfia a 200 éve született Tompa Mihály életéről és munkásságáról, összeáll.

Imolay Lenkei István, Gömörszőlős–Putnok, Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület, 2017

[Gömöri múlt és jelen, 6], 300 o.)

Arany János 1862. június 20-án kelt levelében a címzettnek, Tompa Mihálynak *Sírboltban* című versére célozva ezt írja: „Csak le ne foglalják a ‚haza’ szóért.” Majd egészségi állapotáról, családi viszonyairól tudatja barátját, aztán egy, a *Figyelőben* megjelent versben a válaszáadás késlekedése esetén személyes látogatást helyez kilátásba: „Ha soká nem jön, maga megy Hanvára.” A korabeli viszonyokra utaló megjegyzés, a személyes hang, Arany folyóiratának, a *Figyelőnek* a párbeszédbe kapcsolása azt mutatja, hogy az irodalom központjától távol élő lelkész-költő aktív részese volt a kor szellemi közéletének és a szellemi élet körforgásának. Ez a szellemi közélet az *Athenaeumban* megjelent első verse óta számon tartotta, figyelemmel kísérte és elismerte egyre jelentősebbé váló munkásságát.

A rimaszombati születésű, nehéz gyermekkort maga mögött hagyó Tompa Mihály Sárospatakon végezte el felső iskoláit, bölcsészetet, jogot, teológiát tanult. Az 1840-es évek elejétől tett szert egyre nagyobb ismertségre, s olyan kortársakkal került közeli vagy baráti kapcsolatba, mint Petőfi Sándor, Szemere Miklós, Kerényi Frigyes, Arany János, Jókai Mór, Várady Antal, Pákh Albert vagy Kazinczy Gábor. *Népregék és népmondák* című gyűjteményének megjelenése után gondolt arra, hogy a fővárosban telepedjék le. Tervében Petőfi is támogatta. Annak ellenére, hogy az új népies irányzat elismert tagja lett, hogy az *Életképek*, a *Honderű*, a *Pesti Divatlap* és a *Pesti Hírlap* közölte írásait, és a Tízek Társaságához tartozott, Pesten végül sehogy sem találta helyét, idegennek érezte magát. Egy ideig az életcéljának tekintett ügyvédi pályáról is lemondott.

Új, s most már végleges pályájának, a lelkési hivatásnak a követésében – a külső körülmények mellett – szerepet játszott alkati melankóliája, érzékenysége, gyerekkorától elszenvedett szociális sérelmei, hazája sorsa felett érzett aggódása – belül legalább annyira labilis és sebzett volt, mint amilyen már-már robusztus és erős külsőre, fizikailag. Gömörben, ebben a folyókkal szabdalt, hegyekre emelkedő szépséges kishazában alapított családot, találta meg viszonylagos nyugalmát, s az ismétlődő betegségek, csapások (a legfájóbb: fiai halála) ellenére még kedélyét is. Bején, majd Keleméren volt lelkész, később Hanván, 16 éven át, egészen haláláig. Eközben folyamatosan jelentek meg művei, részt vállalt az eszmények őrzésében, s bár számtalan kétely gyötörte, az élet szépségeire is képes volt figyelmet fordítani.

Volt idő, amikor ő volt a legolvasottabb magyar költő. Kétségtelen, hogy a népies irány egyik legtehetségesebb képviselőjének tartották számon. Tagjai közé fogadta a Kisfaludy Társaság, s levelező tagjává az Akadémia. Ahogy Vajthó László írta

TÓTH KÁROLY: KÉSZENLÉTI ÁLLAPOTBAN

róla: „[...] senkivel össze nem egyeztethető. Nagy kortársaival, barátaival ne mérjük, külön is nézhetjük, van hozzá elég joga.”

Azonban el kell ismerni, hogy az idők során Tompa Mihály „saját jogán” értékes életműve mindinkább háttérbe szorult, s nem kapta-kapja meg azt a figyelmet, amit megérdemelne. Hogy ez ne így legyen, Gömörben, a kis tájhazában élők fogtak össze, és fontos lépést tettek a lelkipásztor-költő újraértékeléséért. 1959-ben alakították meg a Tompa Mihály Emlékbizottságot, mely 1999 óta Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesületként működik. Könyveik nagy számban jelentek meg, két könyvsorozatuk közül 2009-ben hozták létre a *Gömöri múlt és jelen* címmel a másodikat, melynek öt reprezentatív kötete egyikeként jelent meg az *Írások Tompa Mihályról*. A másik a költő *Virágregék* című kötete, majd legújabbként, Imolay Lenkey István szerkesztésében a „*Fiaim, csak énekeljetek!*” címmel Tompa Mihály válogatott versei. Jelszavuk, hitvallásuk – azaz, hogy „Tompa perében tiltott a középén állás” – az évforduló idején különösen felerősödött, s ez a lendület adta háttérét a *Bibliográfia a 200 éve született Tompa Mihály életéről és munkásságáról* címmel megjelent kiadványnak is.

Kétségtelen, hogy a nagyszabású és példaszerűen gondos munka létrejöttében a közösségi háttér is szerepet játszott, de az elismerés mindenekelőtt az anyagot gyűjtő és szerkesztő Imolay Lenkey Istvánt illeti meg. Lenkey Gömörben nőtt fel, és gyermekkori hatásoktól is sarkallva – nagyapja ti. Tompa-rajongó volt –, áldozatos szenvedéllyel szentelte munkásságának nagy részét a Tompa-anyag gyűjtésének. Az adatokat keresve, főleg az utóbbi években könyvtárak, gyűjtemények, évkönyvek, folyóiratok tömegét tanulmányozta át szerte a Kárpát-medencében, Sárospataktól Budapesten, Pécsen és Pápán át Kolozsvárig.

A munka eredményeként megszületett bibliográfia 3078 adatot tartalmaz, amelyet összesen 22 témakörbe csoportosít a szerző: Tompa Mihály műveinek hazai és külföldi megjelenéséről, a róla szóló kéziratokról és önálló művekről, írásokról, lexikon-szócikkekről, irodalomtörténeti összefoglalásokról, megzenésített verseiről, szakdolgozatokról, tankönyvekről, álnevekről stb. A számok minden tekintetben imponálóak, és már önmagukban is sokatmondóak lehetnek: Tompáról és munkásságáról napi- és hetilapokban, évkönyvekben 1292 írás jelent meg. De az is érdekes, hogy verseit 16 nyelvre fordították le (a világnyelvek mellett – többek között – bolgárul, finnül, kazahul, szlovákul) a hazai és a különféle külföldi antológiákban. A száraz adatokat vizsgálva azok szinte megelevenednek, hiszen ráirányítják a figyelmet olyan kevésbé tudott tényekre, egy-egy olyan jellemző mozzanat meglepő összefüggéseire világítanak rá, amik eddig ismeretlenek voltak, és így segítséget adnak az első, majd a további lépések megtételére a megismerés felé, és a dokumentáció argumentációvá válik az értékek felmutatása során.

A napi- és hetilapokban, évkönyvekben Tompa Mihály munkásságáról megjelent írások tételeit böngészve például feltűnik, hogy a méltatások, a recenziók, a cikkek, a tanulmányok, a megemlékezések térben és időben milyen széles körben jelennek meg, Pozsonytól Tornaalján, Sárospatakon, Rimaszombaton át Brassóig. De

TÓTH KÁROLY: KÉSZENLÉTI ÁLLAPOTBAN

számos hangzóanyagon, magnókazettán, videófelvételen, gyermekeknek készített műsorban vagy *A hét költője*-sorozatban, az 1848/49-ről szóló történelmi programokban is szó esik Tompa Mihályról. *A madár fiaihoz* című vers például a Magyar Rádió különféle versműsoraiban Bitskey Tibor, Gáti József, Kézdy György és még sokan mások előadásában is felidézhető. A lexikon-szócikkek száma 56. A magyar nyelvűek mellett német, angol, spanyol, olasz szlovák lexikonokban is található adat Tompáról.

A *Képzőművészetben* című rész szerint csaknem 350 képzőművészeti alkotás (grafika, festmény, szobor, érem, plakett, fafaragás) örökítette meg alakját. Az adatok tartalmazzák a lelőhely, a dátum, a készítő, az avatás során emlékbeszédet tartók nevét, és olykor már-már kultúrtörténeti összefüggéseket is felvillantanak. Mint például az 1904-ben Kassán felállított Petőfi- és Tompa-emlék táblája esetében. A bibliográfia fotóanyaga szépen kivitelezett válogatást közöl a képzőművészeti alkotásokról. Köztük talán a leglátványosabb Holló Barnabás alkotása (1902), mely Rimaszombat főterén áll. A legközvetlenebb, legszemélyesebb emlék pedig a Pataki Öregdiákok Budapesti Baráti Köre által készített emléktábla (1974) Arany János 1855-ös hanvai látogatásáról, amikor is a két költő Sárospatakon tett látogatást, ahol „a ház lakói, Erdélyi Jánosék, igaz örömmel látták vendégül, s a Főiskola tanulóifjúsága énekszóval köszöntötte a két nagyírú költőt.”

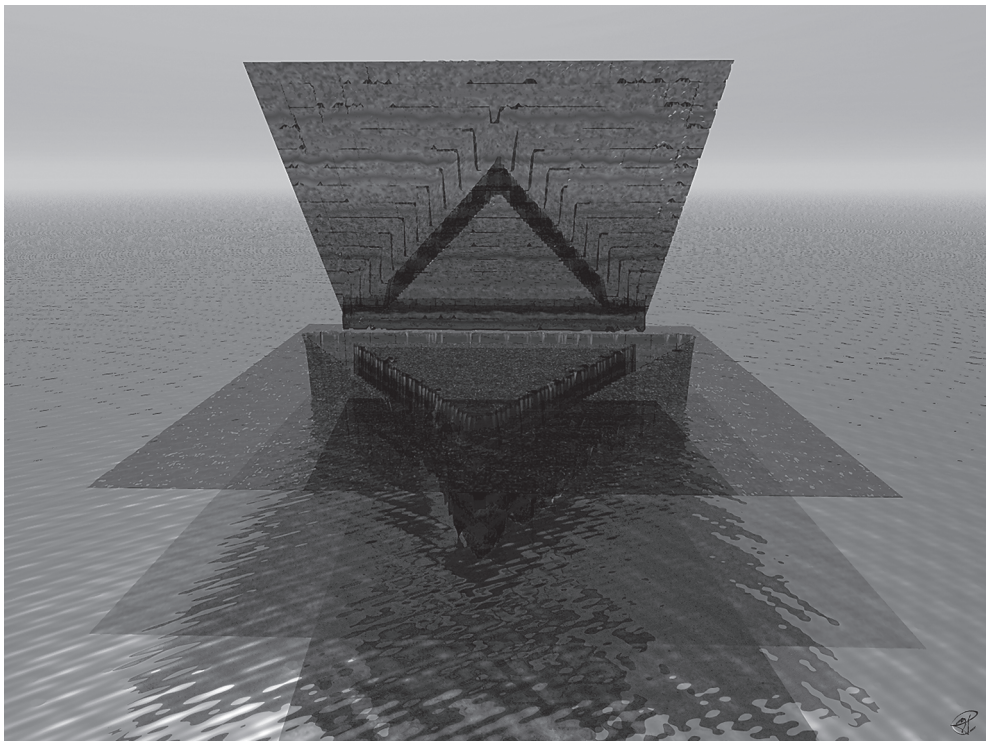
A megzenésített versekről is bőségesen találunk adatokat. A legismertebb versek mellett (*A gólyához*, *A madár fiaihoz*) mellett Hoós János „Ábrányi Kornél úrnak, az országos zeneakadémia tanárának 14 eredeti népdalt” ajánl, „Tompa Mihály költeményeire.” De már az új évezredben is készültek énekekre, gitárra, kórusoknak és szólistáknak írt művek is.

A bibliográfiai adatok sokaságát a tanulmányszerű írások teszik teljessé. Zsupponyóné Ujváry Mária bevezetője és Imolay Dr. Lenkey Istvánról írt méltatása, Sándorné Gyurcsik Erika Tompa Mihály életét és munkásságát sokoldalúan és érzékenyen bemutató tanulmánya, É. Kovács László ajánlója értékes és továbbgondolásra érdemes megállapításokat tartalmaznak. Ez utóbbi szerzője állapítja meg: „A nemzeti szellem elhalványodásának mindmáig tartó időszakát élve látnunk kell, hogy nagyon mély gyökeret vert az a szemlélet, amely a hit, a haza, a nép, a család és a természet szeretetének eszmeiségét valló Tompa Mihályt elhallgatásra ítélte. Vanak/voltunk, akik mindezekkel szemben a költő életművének megbecsülését, közkinccsé tételét szorgalmazzák.”

A kötetet Zsupponyóné Ujváry Mária írása zárja. Ebben meggyőzően, az életpálya legfontosabb mozzanatait kiemelve méltatja Imolay Dr. Lenkey Istvánnak a bibliográfia megszületésében tanúsított, fáradhatatlan munkáját, miszerint „munkássága mások javára hasznosítható ismeretanyagot nyújt, ahol megjelenik, közösséget teremt”, aktivizálja környezetét, további, szélesebb összefüggésekre is felhívja a figyelmet. Nevezetesen arra a kölcsönhatásra, hogy habár egyetlen jelentős munka sem jöhet létre az egyén erőfeszítése nélkül, a közösség (legyen az intézményes vagy eszmei/virtuális) a közösségi tér bizalmat és erőt adó, megtartó hatását nem nél-

TÓTH KÁROLY: KÉSZENLÉTI ÁLLAPOTBAN

külözheti. További tanulság lehet az is, hogy a kultúra – jelen esetben egy jelentős költői teljesítmény – nem csak úgy, általában, valahonnan jön elő, hanem helyhez, időhöz, körülményekhez van kötve. Értéke, súlya dönti el aztán, hogy milyen mértékben képes túlnőni keretein. Nehéz túlértékelni a jelenkor felelősségét abban, hogy a múlt értékeiből mit gondol túlhaladottnak, és mit megőrzésre alkalmasnak. Nem könnyíti a helyzetet, hogy a jelenkor válasza e tekintetben gyakran a nemtörődöm-ség és a felületesség. A bibliográfia nyomán feltérképezett életmű a kultúra, az őt befogadó magyar kultúra egységéhez, épségéhez is hozzájárul, annak szerves voltára is figyelmeztet. És hozzájárul ezzel – legalább és legfontosabbként – a Tompa emlé-kének ápolásához szükséges készenléti állapot elevenen tartásához.

Férfias